

بسم الله الرحمن الرحيم

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه‌ی خواهران

عنوان

تأثیر فرزندآوری بر سلامت روحی و رفتاری خانواده

پژوهشگر

سولماز بقایی

تابستان ۱۴۰۴

چکیده

خانواده نخستین نهاد اجتماعی است و حفظ زندگی خانوادگی نشان از اهمیت ویژه آن دارد. تشکیل خانواده و فرزند آوری، یکی از جنبه های مهم زندگی است. ازدواج از فضایل سنتی تقویت خانواده و تحکیم بنیان آن است که با فرزند آوری به هنگام و وجود وابستگی های عاطفی همراه با نظارت بر رفتار فرزندان توسط والدین، می تواند باعث تکامل و ارتقا عزت نفس و سلامت روان والدین شود. پژوهش حاضر از نوع مطالعات توصیفی - تحلیلی است که پژوهشگر در آن با توجه به ویژگی های جامعه شناختی و روان شناختی و نیز آموزه های دینی، به پژوهش درباره آثار روانی و رفتاری فرزندآوری در خانواده می پردازد. یافته ها بیان گر این مطلب است که توصیه به فرزند آوری و تبیین برکات آن در زندگی از نگاه اسلام، فرهنگ ایران و یافته های دانش تجربی، به نوعی اشاره به بخش مهمی از جنبه های کیفیت زندگی افراد در خانواده دارد. سلامت جسمی، روحی - روانی و عاطفی خانواده با محوریت سلامت باروری به ویژه با رعایت ارزش ها و کرامت انسانی همچون احترام و مسئولیت پذیری، سلامت روان، رشد شخصیت، جامعه پذیری و شادکامی در زوجین شکل می گیرد. کلید واژه: خانواده/ فرزندآوری/ سلامت روان/ زوجین.

مقدمه

خانواده مهمترین نهاد اجتماعی است که بر جامعه ارتباط موثر و متقابلی دارد، به طوری که اختلال و یا بقای خانواده اثراتی را متوجه جامعه خواهد کرد؛ از این رو مسئله فرزندآوری در جهت تحکیم خانواده، از جمله عوامل موثر در حفظ سلامت روحی و رفتاری بنیان خانواده محسوب می‌شود و نبود آن به طور قطع بنیان خانواده و سلامت آن را تحت تاثیر قرار خواهد داد، بر همین اساس هنگامی که دو شخص با ازدواج؛ موجب شکل گیری رابطه زوجیت می‌شوند، در طول این رابطه، و با وجود مسئله فرزندآوری، موجب ثبات و آرامش در بین آنان می‌شود.

از این رو، یکی از آفت های بزرگ زندگی مشترک، که امروزه رو به گسترش نیز می باشد، عدم فرزندآوری زوجین به هر علتی است که روابط بین فردی و اعضای خانواده و نیز زوجین را مورد آسیب قرار خواهد داد و موجب مختل شدن بهداشت روان و از دست دادن تعادل عاطفی و رفتاری خانواده خواهد شد. بنابراین بررسی تأثیر فرزندآوری بر سلامت روحی و رفتاری خانواده از اموری است که نیاز است تحقیقات و پژوهش های بیشتری در مورد آن انجام گرفته و به بررسی آثار آن پرداخته شود و نتایج آن به صورت گسترده در اختیار عموم، به ویژه همسران و والدین قرار گیرد، تا از مواهب آن بهره مند شوند. از این رو سوال اساسی که اینجا مطرح است اینکه فرزندآوری چه آثاری بر سلامت روحی و رفتاری خانواده دارد؟ لذا تحقیق حاضر با هدف شناساندن و نیز آگاهی دهی در زمینه تأثیرات فرزندآوری بر سلامت خانواده ارائه می گردد تا زمینه را برای بهبود و ثبات کانون خانواده فراهم شود.

تشکیل خانواده و فرزندآوری، یکی از جنبه های مهم زندگی افراد به شمار می آید و به باور برخی از جامعه شناسان خانواده، فرزندآوری و فرزندداری در ایران و جهان آن قدر مهم است که قرن های طولانی، زنان با هویت فرزندداری در کنار خانه داری و شوهرداری، تعریف می شدند. زن خوب غذای بهتر می پخت، از همسر بهتر پذیرایی می کرد و بسیار فرزند می آورد.

بنابراین، فرزند در خانواده دارای اهمیت فوق العاده ای است و در نگاهی کلان، فرزند، باعث زینت و آبروی خانواده، نماینده پدر و عصای دست او می باشد، و از یک سو موجب تشخیص و هویت خانواده می شود و از دیگر سو، وجود فرزند یا فرزندان، زمینه ای برای تداوم زندگی مشترک زوجین و سپری ستبر در برابر فروپاشی خانواده به شمار می آید. از این رو، هنوز هم در خانواده های معاصر، ناباروری و نداشتن فرزند، عامل طلاق و نوعی سرشکستگی و عیبی بزرگ در میان خویشاوندان محسوب می شود. بنابراین با توجه به اهمیت این موضوع در سطح خرد و کلان اجتماع، در این تحقیق سعی بر آن شده است که به تأثیرات فرزندآوری بر سلامت روحی و رفتاری خانواده پرداخته شود.

(۱) تعریف مفاهیم

۱-۱) مفهوم خانواده

خانواده در لغت به معنای «خاندان، دودمان، تبار و تیره و دوده»^۱ و «مجموع افراد دارای پیوند سببی و نسبی که زیر یک سقف زندگی می کنند»^۲.

ابن اثیر نیز در تعریف خانواده می گوید: «خانواده همان عشیره و خاندان است؛ چرا که با ایشان قدرتمند می شود»^۳.

خانواده در اصطلاح عبارت است از «یک واحد اجتماعی ناشی از ازدواج یک زن و مرد که فرزندان پدید آمده از آنها، آن را تکمیل می کنند و مجموعه ای از افراد است که با هدف و منافع مشترک زیر سقفی گرد هم می آیند»^۴.

۱. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، ج ۱؛ ص ۲۳۲.

۲. معین؛ محمد؛ فرهنگ معین؛ ص ۸۹.

۳. ابن اثیر؛ جزری؛ الکامل فی التاریخ؛ ص ۴۷.

۴. قائمی؛ علی؛ نظام حیات خانواده در اسلام؛ ص ۲۰.

سیره عملی و قولی معصومان (علیهم السلام) نشان‌دهنده رابطه عاطفی و هیجانی آن بزرگواران با کودکان بوده است و از این طریق، زمینه دل‌بستگی دوسویه را ایجاد می‌کردند. پیامبر (صلوات‌الله‌علیه و آله و سلم) فرزندش ابراهیم، حسن، حسین و فاطمه (علیها السلام) را در کودکی در دامن خود می‌نشانند و به سینه خود می‌چسباند و می‌بوسید.^۱

علی (علیه السلام) نیز دل‌بستگی خاصی به فرزندان خود داشت.^۲ حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها) با خواندن شعر برای فرزندان خود به آنان اظهار علاقه می‌کرد.^۳

سیره ی عملی دیگر معصومان نیز نشان‌دهنده الگوهایی از دل‌بستگی سالم به فرزندان است.^۴ پیامبر گرامی (صلی الله و علیه و آله و سلم) می‌فرمودند: «بچه‌ها را دوست داشته باشید و به آن‌ها رحم کنید».^۵ و «هر کس فرزندش را ببوسد و او را شاد کند، برایش حسنه حساب می‌شود».^۶

آیت‌الله جوادی آملی بر این باور است که زن منشأ رحمت و رأفت است و مرد مظهر شدت و صلابت و در پناه این محبت و صلابت؛ یعنی شدت و صلابت پدر و محبت و عواطف مادر، فرزندی برومند و صالح تربیت می‌شوند. به اعتقاد ایشان مادر علاوه بر این که لازم است منشأ رحمت و مهربانی و آرامش‌گری باشد، باید با حضور دلسوزانه خود در کنار فرزندان و خانواده، طعم گوارای مهر را به آن‌ها بچشاند تا آنان نیز این‌گونه پرورش یابند.^۷

۲-۲-۲) رشد توانمندی‌های والدین

دانش، تجربه، گذر زمان و حتی عقد و پیمان ازدواج و شروع زندگی مشترک، وضعیت‌ها و نقش‌های بزرگ سالی را به وجود نمی‌آورند، بلکه دوره پدر و مادری است که نقش‌های بزرگ سالی را مشخص می‌سازد.

به نظر می‌رسد که تجربه پدر و مادری در فراهم کردن امکانات به سوی تعالی و رشد شخصیت افراد دارای اهمیت ویژه باشد. وجود همین تجربه‌ها مجموعه کاملی از ارزش‌ها را به ساختار شخصیت

۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۲ و ۴، ص ۲۵۵.

۲. نوری طبرسی، حسین، مستدرک الوسائل، ص ۱۷۱.

۳. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۳، ص ۲۸۵.

۴. حرعاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۴۸۳.

۵. کلینی، محمدبن یعقوب، اصول کافی، ج ۲، ص ۴۹.

۶. حرعاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۴۷۵.

۷. جوادی آملی، عبدالله، زن در آئینه جلال و جمال، ص ۱۷۷ - ۱۷۳.

والدین می افزاید. شاید از این رو والدین در آموزه های دینی با قرار گرفتن در کنار اطاعت از خدا تقدیس شده اند. اینها همگی از کمال انسانی، سلامت روانی و شکوفایی فطرت انسانی به شمار می رود. والدین بدون هیچ استثنایی سرگرم آرمانی هستند که خارج از وجود خودشان و در چیزی بیرون از آنها وجود دارد. آنها شیفته اند؛ شیفته چیزی که برایشان بسیار گران قدر است (فرزند). آنها به کاری مشغول اند که آن را تا حدودی تقدیر برایشان مقدر کرده و کاری که ضمن انجامش، به آن عشق می ورزند (تربیت فرزند).

ازدواج و فرزندآوری زمینه بروز خلاقیت ها و موفقیت ها را در همسران افزایش داده، همچنین موجب می شود تا فضایل اخلاقی و انسانی در آنان به فعلیت برسد. وقتی از مرد خانواده انتظار می رود تا هنگام ضرورت برای حمایت از خانواده خویش، ایستادگی کند؛ این انتظار روحیه دفاع و جوان مردی را در او تقویت خواهد کرد. همچنین به وجود آمدن شرایط مادری برای زنان، موجب می شود تا با تحمل مشکلات فرزندپروری و شوهرداری، به کمال روحی بیشتری برسند و روح خود را در اثر شکیبایی و ایثار بالنده کنند و از طریق مسئولیتی که در خانه و خانواده دارند، به تلاش بیشتر روی آورند و استعدادهای خود را برای اداره مناسب خانواده به کار گیرند و در نتیجه، به موفقیت بیشتری نایل آیند. به عبارت لطیف ترمی توان گفت: فرزنددار شدن، سرآغاز لطیف ترین و گرمابخش ترین رابطه ها و به فعلیت رساندن همه استعدادها و قابلیت ها و بهره مندی از عالی ترین تکریم ها و ایثارگری هاست.

نتیجه گیری

افزایش جمعیت سالمندی و کاهش نیروی جوان جامعه، بحران همه گیر جهانی است و حالا این معضل برای آینده ایران نگران کننده است. افزایش نیروی جوان و مولد جامعه یکی از موضوعات مهم سیاسی و اجتماعی قرن اخیر است. هر کشوری با توجه به شرایط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی خود سعی در حفظ و افزایش نیروی جوان و کاهش بحران سالمندی جامعه اش دارد. لذا با توجه به اهمیت این موضوع در این تحقیق سعی بر آن شده است تا آثار روحی و روانی و نیز رفتاری فرزندانوری در خانواده مورد بررسی قرار گیرد که از جمله این آثار می توان به رشد شخصیتی والدین، سلامت روانی، شادکامی و جامعه پذیری والدین و رهایی از خانواده و ... اشاره کرد.

در پایان باید اذعان کرد که مهمترین بخش فرزندانوری در جامعه و افزایش جمعیت، مساله فرهنگ سازی و ارزش گذاری است و رفع مشکلات ازدواج، فرزندانوری، بچه داری، زایمان و کاهش نگرانی ها در این زمینه کمک کننده است. لذا یکی از مصادیق کارهایی که دولت می تواند در این زمینه انجام دهد این است که مصوباتی که مجلس شورای اسلامی در زمینه فرزندانوری و جوانی جمعیت و ترغیب مردم به فرزندانوری تصویب کرده است را به صورت جدی در دستور کار خود قرار داده و آن مصوبات را کامل اجرا کند؛ چراکه اگر این مصوبات به مرحله اجرا درآید می توان تا حدی زیادی مشوق هایی را ایجاد کند تا خانواده ها به سمت فرزندانوری و فرزند بیشتر ترغیب شوند.

فهرست منابع و مآخذ

*قرآن کریم.

الف) منابع فارسی

- ۱) آیت اللهی و همکاران، زهرا، *دانش خانواده و جمعیت*، قم، نشر معارف، ۱۳۸۵.
- ۲) پناهی، علی احمد، «نگاهی به فواید و آثار فرزندآوری و فرزندپروری در آموزه های دینی با رویکردی اخلاقی»، فصلنامه اخلاق، ش ۲۱، ۱۳۹۵.
- ۳) جوادی آملی، عبدالله، *زن در آیین جلال و جمال*، قم، اسراء، ۱۳۸۹.
- ۴) حبیبیان، احمد، *مروری بر روح آدمی از دیدگاه اسلام*، تهران، انتشارات سازمان تبلیغات، چاپ اول، ۱۳۷۲.
- ۵) حیدری محمودی، جبار، *قهرمان، بهداشت روانی*، تهران، انتشارات جامعه نگر، چاپ اول، ۱۳۸۷.
- ۶) دهخدا، علی اکبر، *لغت نامه دهخدا*، ج ۱؛ تهران؛ انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- ۷) ساروخانی، باقر، *دائرة المعارف علوم اجتماعی*، تهران، انتشارات کیهان، ۱۳۷۵.
- ۸) طاهری، حبیب الله، *نقش باورهای دینی در رفع نگرانی ها*، قم، انتشارات زائر، ۱۳۸۸.
- ۹) علی پور و همکاران، احمد، «شادکامی و عملکرد ایمنی بدن»، مجله روانشناسی، ش ۱۵، ۱۳۷۹.
- ۱۰) قائمی؛ علی؛ *نظام حیات خانواده در اسلام*؛ تهران؛ امیری؛ ۱۳۷۹.
- ۱۱) معین؛ محمد؛ *فرهنگ معین*؛ تهران؛ انتشارات امیر کبیر؛ ۱۳۷۱.

ب) کتب عربی

- ۱) ابن اثیر؛ جزری؛ *الکامل فی التاریخ*؛ بیروت؛ دارالصادر؛ ۱۳۸۵.
- ۲) ابن بابویه، محمدبن علی، *من لا یحضره الفقیه*، ج ۱، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ق.
- ۳) حر عاملی، محمدبن حسن، *وسائل الشیعه*، ج ۳ و ۵، قم، موسسه آل البيت، ۱۴۰۹ق.

- (۴) عیاشی، محمدبن مسعود، *تفسیر عیاشی*، ج ۲، تهران، مطبعه العلمیه، ۱۳۸۰.
- (۵) کلینی، محمدبن یعقوب، *اصول کافی*، ج ۱ و ۲، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ق.
- (۶) مجلسی، محمدباقر، *بحارالانوار*، ج ۲ و ۳ و ۴، بیروت، داراحیا التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
- (۷) نوری طبرسی، حسین، *مستدرک الوسائل*، ج ۴، بیروت، موسسه آل البیت، ۱۴۰۸ق.

(ج) کتب لاتین

- (۱) آرگایل، مایکل، *روانشناسی شادی*، ترجمه مسعود گوهری و همکاران، اصفهان، انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۳.
- (۲) ایگیناس، لپ، *روانشناسی عشق ورزیدن*، ترجمه کاظم سامی و محمود ریاضی، تهران، چاپخش، ۱۳۶۹.
- (۳) دورانت، ویل، *تاریخ فلسفه*، ترجمه عباس زریاب، تهران، ۱۳۸۵.
- (۴) مک کین، بیل، «*تأملی درباره خانواده تک‌فرزندی*»، ج ۱۵، ماهنامه سیاحت غرب، ش ۱۵، ۱۳۸۳.